

se pojavi atribut koji se odnosi na crkvu, a ne na onoga kome je ona posvećena, javlja se pogrešna upotreba: *crkva svetog Petra Starog* umjesto *crkva Sveti Petar Stari*; ili *Izvide se radovi u crkvi svetog Petra Starog* umjesto *Izvide se radovi u crkvi Sveti Petar Stari* ili kraće u *Svetom Petru Starom*. Ovakva zamjena javlja se lako u jeziku u kojem umjesto člana dolazi promjena padežnog morfema, a na nju je potrebno upozoriti, jer dolazi u raskorak sa smislom. Pravilno upotrijebljeno ime održava izvan stručnih krugova znanje o starini, shvaćanjima prostranosti, gradnjama i događajima, a često najavljuje i zanimljivu povijesnu priču.

Vladimir Anić

O NAGLASKU NEKIH SLAVONSKIH TOPONIMA

U jeziku je dosada napisano nekoliko članaka o mjesnim imenima (toponimima). U vezi s pisanjem mjesnih imena M. Hraste kaže: »To i danas ponavljam da imena mjesta u kajkavskom i čakavskom području i na starijem štokavskom koje nije osnova književnom jeziku treba glasovno i morfološki približiti književnom jeziku kad se ta imena upotrebljavaju u javnom životu za širu publiku: na zemljopisnim kartama, u voznom redu i sl. Druga je stvar kad pišemo naučnu raspravu iz područja toponimije, ili kad označujemo toponime na katastarskoj mapi ili kad sastavljamo vojnu kartu na kojoj mora biti precizno označen svaki toponim baš onako kako ga zove narod u tome mjestu jer svaka nepreciznost u vojničke svrhe može biti u vrijeme rata sudbunosna.¹ Međutim, u člancima koji su napisani o toponimima malo se govori o naglasaku tih toponima. Nastaje pitanje da li će se toponimi u standardnom (književnom) jeziku govoriti i pisati onako kako ih izgo-

vara narod u dotičnom kraju, ili će se naglasak tih toponima prilagoditi novoštokavskoj akcentuaciji. Budući da se akcentuacija standardnog jezika znatno razlikuje od naše stare i starije akcentuacije, sasvim je jasno da mnoge toponime iz područja starije akcentuacije nećemo izgovarati s izvornim naglaskom. Tako npr. u književnom jeziku nećemo govoriti Lūč, Vāška, Kunšinci, Abljānovci, Čamagēvci itd. Ono što je M. Hraste rekao za glasovne i morfološke osobine nekih toponima može se proširiti i na naglasak takvih toponima. Ako izvorni naglasak nekog toponima odgovara sustavu novoštokavske akcentuacije, onda ga u standardnom jeziku izgovaramo izvornim naglaskom; ako izvorni naglasak nekog toponima ne odgovara sustavu novoštokavske akcentuacije, onda ga moramo prilagoditi akcentuaciji književnog jezika.

U mnogim našim rječnicima (Karadžićevu, Broz-Ivekovićevu), Pravopisnom, Rječniku hs. književnog jezika zabilježeni su samo neki slavonski (i baranjski) toponimi, jedino su u Rječniku JAZU zabilježeni gotovo svi slavonski toponimi. Međutim, u Rječniku JAZU kod mnogih slavonskih toponima nije označen naglasak, a neki su zabilježeni s pogrešnim naglaskom. U vezi s tim odlučio sam u ovom članku zabilježiti književni naglasak svih onih toponima iz područja Slavonije i južne Baranje za koje sam prikupio podatke o tome kako se izgovaraju u dotičnom mjestu i kraju. Da bismo mogli izvesti književni naglasak nekih toponima, moramo dobro poznavati akcentuaciju i onomastiku dotičnog kraja. Ja ovdje neću posebno govoriti o akcentuaciji slavonskih i baranjskih govora jer sam o tome govorio u svojim cadovima o tim govorima. U članku ću zabilježiti književni naglasak samo onih toponima kojih naglasak nije zabilježen u Rječniku JAZU (odnosno u Pravopisnom i Broz-Ivekovićevu rječniku), zatim onih toponima kojih naglasak je u spomenutom rječniku zabilježen pogrešno. U bilježenju toponima stavio sam na prvo mjesto toponim s književnim naglaskom, a u zgradi na prvom

¹ M. Hraste: Tvorba etnika i kjetika u hrvatskosrpskom jeziku, Jezik 1964/65, br. 4, str. 98.

mjestu je toponim s izvornim naglaskom, a na drugom mjestu se nalazi toponim s naglaskom kakvim je zabilježen u Rječniku JAZU.

ANTIN (Antin, Antin), BAČIN DOL (Bačín Dol; Bačín Do, Bačín Do)², BANIČEVAC (Baničevci, Bektinci), BĚKETINCI (Bektež, Begtež)³, BĚŠINCI (Běšinci, Bešinci), BIZOVAC (Bizovac, Bizovac)⁴, BOGIČEVCI (Bogičevci, Bogičevci)⁵, BÖLMAN (Bölmán, Bolman), BRATŮLJI (BratŮlji; Bratulji, Bratuljevci)⁶, CIGLENIK (Ciglenik, Ciglenik), ČAMAGAJEVCI (Čamagajevci, Čamagajevci)⁷, ČRNKOVCI (Črnkovci, Črnkovi)⁷, DERVIŠAGA (Dervišaga, —), DĚTKOVAC (Dětkovac, Detkovac), DOLJANCI (Döljanci, Doljanci), DOLJANOVCI (Döljanovci, Döljanovci)⁸, DŮNJA MŮTIČINA (Dönja Mötičina, D. Motičina), DRAGA (Dräga, —), DRAGALIĆ (Dragalić, Drä-

² U Rječniku JAZU zabilježeno je da se to mjesto zove Bačín Do ili Bačín Do. Mještani nazivaju svoje selo Bačín Dol. Pridjev bačín izveden je od imenice bača (mad. bátya = stariji brat).

³ U Rječniku JAZU zabilježen je taj toponim kao Bektež ili Begtež, ali mještani zovu svoje selo Bekteže (tako je zabilježeno i u Karti Slavonije i Baranje B. Božića, Osijek, 1968).

⁴ Taj toponim je izveden od imenice bi-za(pas), stoga je pravilan oblik Bizovac.

⁵ U Rječniku JAZU zabilježen je kao pravilan oblik Bogičevci. Međutim, stanovnici toga mjesta (Donji Bogičevci) zovu svoje selo Bogičevci. Taj toponim je izveden od hipokoristika, Bogič, a ne Bogić. Danas se u Slavoniji ne tvore hipokoristici s pomoću nastavka -ič, ali u staro vrijeme su se tvorili (Marić, Domić, Lukić, Matić, Tomić, itd.).

⁶ Službeni je naziv toga sela Bratuljevci, ali ga mještani zovu Bratulji (skraćeni oblik).

⁷ Taj toponim je nastao prema osobnom imenu Črnko, stoga ne treba mijenjati oblik Črnkovci u Črnkovci.

⁸ Taj toponim je izveden od osobnog imena Döljan. Do oblika Döljanovci došlo je analogijom prema Ladimírevci, Stipánovci i sl.

galić)⁹. DŮGŮ SĚLO (Dügo Selo, Dügoselo). ĚMŮVCI (Ěmövci, Emovci), ĚRDŮT (Ěrdüt, Erdut), FERIČANCI (Feričanci, Feričanci), GÄČIŠTE (Gäčište, Gačićte), GÄZIJE (Gäzije. —), GĚLETINCI (Giletinci, Giletinci). GOLINCI (Golinci, Golinci), GOLŮBRCI (Golöbrci, Golobrci), GRÄNJE (Gränje. Gränje)¹⁰. HÄBJANŮVCI (Äbljanovci, Habjanovci), HÄRKANŮVCI (Ärkánovci, Hrkánovci), HĚRNJEVAC (HĚrnjevac, Hrnjevac). JAGŮPLIJE (Jägüplije, Jaguplije), JÄKŠIĆ (Jäkšić, Jakšići), KÄPELNA (Käpelna, Kapelna), KÄPINCI (Käpinci, Kapinci), KÄPTOL (Käptol, Kaptol), KÄŠÄD (Kšäd, —), KLŮKOČEVCI (Klökočevci, Klokočevci), KOMÄRŮVCI (Komärövci, Komarovci), KŮRITNA (Köritna, Koritna), KŮŠKA (Köška, Koška), KRŠINCI (Kršinci, Kršinci), KUČANCI (Küčanci, Kučanci), KŮNIŠINCI (Kunišinci, Kunišinci), KŮNOVCI (Kúnovci, Kunovci), KŮTJEVO (Kütjevo, Kutjevo), LÄCIĆI (Läcići, Lacići)¹¹, LÄDIMĚREVCI (Ladimírevci, Ladimirevci), LÄKŮŠIJA (Laküšija, Lakušija), LÄTINŮVCI (Lätinovci, Latinovci). LŮZAN (Lözan, Lozan), LŮČ (Lüč. Luč), LŮKÄČ (Lükäč, Lukač), LJŮPINA (Ljüpina, Ljupina). MÄRJÄNCI (Märjänci, Marjančaci). MÄRTIN (Märтин, Martin), MĚDÄRI (Medári, Medari). MĚGALŮVCI (Migalövci, Migalovci), MĚTROVAC (Mítrovac, Mitrovac), NÄRD (Närd Nard), NŮSKOVCI (Nöskovci, —), NOVÄKI (Noväki, —), NŮRKOVAC (Nür-

⁹ Budući da većina trosložnih imenica s nastavkom -ić imaju ^ na srednjem slogu (klobučić, šeširić, golubić, kestenić i dr.), nema potrebe da mijenjamo izvorni naglasak toga toponima.

¹⁰ Zajednička imenica granje ima ^, ali ovdje je došlo do promjene naglaska iz distinktivnih razloga (da se istakne razlika između mjesnog imena i zajedničke imenice).

¹¹ U Geografskom atlasu Jugoslavije (Zagreb, 1961) i u Karti Slavonije i Baranje (Osijek, 1968) zabilježeni su toponimi Harkanovci, Jakšić, Lacići, stoga nema potrebe mijenjati te toponime Harkanovci, Jakšići, Lacić (kako je to zabilježeno u Rječniku JAZU).

kovac, —), ŐLJASI (Őljasi, Oljasi), ŐPATOVAC (Őpatovac, Őpatovac)¹², ŐSTROŠINCI (Őstrošinci, Őstrošinci), PĈELIĆ (Pĉelić, Pĉelić), PERĚNCI (Pĉrěnci, Perenci), PODR. MŐSLAVINA (Mŏslavina, Mŏslavina), PODR. PŐDGĀJCI (Pŏdgajci, Podgajci), PŐDVRŠKO (Pŏdvrško, Podvrško), PŐLJANE (Pŏljane, Poljane), POLJĀNSKĀ (Poljānskā, Poljanska), PŐREĈ (Pŏreĉ, Poreĉ), PŐTOĈĀNI (Pŏtoĉani, Potoĉani), PRI-BIŠEVCI (Pribiševci, Pribiševeci), PŐVĈA (Pŏvĉa, Prvĉa), PUNITŐVCI (Punitŏvci, Punitovci), RĀDIKŐVCI (RĀdikŏvci, Radikovci), RĀJSAVAC (RĀjsavac, Rajsavci), RĀKITOVICA (Rakitovica, Rakitovica), RĀMANŐVCI (RĀmanŏvci, Rahmanovci), RĚZOVAC (Rĉezovac, Rezovac), SĚONA (Sĉona Seona), SĚSVETE (Sĉsvete, Sesvete), STĀRA JŐŠAVA (StĀra Jŏšava, Jošava), STIPĀNŐVCI (StipĀnovci, Stipanovci), STRĪZIVŐJNA (Strizivŏjna, Strizivojna), SUHOMLĀKA (SuhomlĀka, —), SŪHOPOLJE (Sŭhopolje, Suhopolje), ŠĀG (ŠĀg, Šag), ŠLJIVOŠEVCI (Šljivošĉevci, Šljivoševci), ŠŪMANŐVCI (Šŭmanŏvci, Šumanovci), ŠUMĚTLICA (Šumětlica, Šumetlica), TĚKIĆ (Tĉkić, Tekić), TĚNJA (Tĉnja, Tĉnja, Tĉnje), TIBORJĀNCI (TiborjĀnci, Tiborjanci), TŐMINOVAC (Tŏminovac, —), TŐRAN (Tŏran, Toranj)¹³ TŐRDINCI (Tŏrdinci, Tordinci), TORJĀNCI (TorjĀnci, —), TRAPĀRI (TrapĀri, Trapari), TRĚŠTANŐVCI (Trĉšťanŏvci, —), TŪRNIC (Tŭrnić, Turnić), UGĀRCI (ŪgĀrci, Ugarcı), VĀŠKA (VĀška, Vaška (VĚLIKA (Vĉlika, Velika), VĚLIŠKŐVCI (Veliškŏvci, Veliškovci), VĚNJE (Vĉnje, Venje), VĚTOVO (Vĉtŏvo, Vetovo), VIDŐVCI (Vidŏvci, Vidovci), VILIĆ-SĚLO (Vilić-Sĉlo, Vilić-Selo), VILJEVO (Viljevo, Viljevo), VINOGRACI (Vinŏgraci, Vinogra-

¹² Taj toponim sam zabilježio zato što u Rječniku JAZU nisu bili sigurni za takav naglasak.

¹³ U Rječniku JAZU i u Geografskom atlasu Jugoslavije (Zagreb, 1961) taj toponim je zabilježen kao Toranj. Budući da je kod mnogih naših starijih pisaca (i kod M. A. Reljkovića) zabilježen oblik toran, ne postoje opravdani razlozi za mijenjanje imena toga sela.

ci), VŪKA (Vŭka)¹⁴ VŪKOJĚVCI (Vŭkojevci), VUKOSÁVLJEVICA (Vukosávljevica), ZĀRILAC (ZĀrilac), ZDĚNCI (Zděnci), ZŐLJAN (Zŏljan), ŽĚLĈIN (Žĉlĉin, Zelĉin)¹⁵. ŽIGERŐVCI (Žigerŏvci).

Dodatak. U južnoj Baranji su uskoro poslije formiranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca zamijenili neke starije toponime s novim toponimima, premda za to nisu postojali nikakvi razlozi. Ti novi toponimi najčešće nemaju nikakve etimološke veze sa starijim toponimima, nego su načinjeni posve samovoljno. Tadašnje vlasti su vjerojatno smatrale da su toponimi mađarskog porijekla, stoga su ih i mijenjali. Ja ću ovdje navesti toponime u južnoj Baranji koje nije trebalo mijenjati jer su slavenskog porijekla. Takvi su toponimi: BĀN (BĀn, Popovac)¹⁶. BĚNGA (Bĉnga, Šumarina), BŐDOLJA (Bŏdŏlja, Podolje), BRNJĚVĀR (BrnjĉvĀr, Branjin Vrh)¹⁷, DĀLJOK (DĀljok, Duboševica), DĀRĀŽ (DĀrĀž, Draž), IŽIP (Ižip, Topolje), MĀROK (MĀrok, Gajić), PĚTĀRDA (PĉtĀrda, Baranjsko Petrovo Selo).

Stjepan Sekereš

¹⁴ Počevši od ovog toponima neću više u zagradi unositi oblik kakav je zabilježen u Rječniku JAZU, jer još nisu štampani zadnji svesci toga rječnika.

¹⁵ Službeni naziv toga sela glasi Zelĉin. Budući da je taj toponim izveden od ženskog imena Želĉa (Želija), nije opravdano mijenjati ime toga sela u Zelĉin.

¹⁶ U zagradi je na prvom mjestu izvorni oblik toponima, a na drugom mjestu današnji službeni naziv.

¹⁷ Naziv Brnjevar je nastao od mađarskog imena Baranyavár (Baranjski Grad). To mjesto se spominje već u 12. st. kao sijelo baranjske županije i po njemu je cijeli kraj dobio ime Baranja. S obzirom na povijesno značenje toga mjesta bilo bi najbolje da je tom mjestu dano ime Baranjski Grad. Naziv Branjin Vrh nema nikakva opravdanja ni s etimološkog ni s geografskog stanovišta.

RODBINA (ROD) I SVOJTA (SVOJBINA)

Pravilnost jezičnog izraza može se ostvariti samo uz točno razlikovanje značenja riječi. Katkad zbog bliskog značenja dolazi do kolebanja i nesigurnosti u izboru. Takav je slučaj i s riječima rod, rodbina i svojta, svojbina. To iziskuje potrebu za razlikovanjem značenja i za normiranjem.

Razlika u značenju između rodbine i svojte općenito je poznata, što je već dobro uočio prof. Mate Hraste u svom članku »Nazivi za rodbinu i svojtu«, Jezik, V, str. 1-4. Rodbina označuje srodstvo po krvi, a svojta se stječe stupanjem u brak. Ovakvo razlikovanje u značenju trebalo bi rezultirati i razlikovanjem u književnom jeziku. Međutim u javnoj upotrebi, a i u publikacijama, često dolazi do nedovoljnog diferenciranja u izrazu, tako da se riječ rodbina nepotrebno uzima i za krvno i za nekrvno srodstvo, a situaciju još više otežavaju sinonimi rod i svojbina. I naš poznati jezikoslovac Tomo Maretić u svom »Jezičnom savjetniku« (1924, str. 151) poistovjećuje riječi svojta, rodbina i rod, te ne pravi među njima razlike ni u značenju ni u upotrebi.

Smatram da u književnom jeziku treba razlikovati riječi rodbina i svojta, i to naročito onda kada se želi istaknuti razlika i u značenju. Kada pak nije bitno rodbinsko razlikovanje, nego se hoće naznačiti samo srodbinska veza, tada rodbina može zastupati i svojtu, jer nemamo zajednički izraz za rodbinu i svojtu.

U novijem »Jezičnom savjetniku s gramatikom« S. Pavešića i dr. (1971, str. 272) pošlo se također naprijed u razlikovanju ovih riječi, te se upotreba riječi svojta preporučuje za srodstvo po ženidbi, a riječ rod za srodstvo po krvi. Mislim da se riječ rod danas sve manje upotrebljava u značenju rodbina, a sve više u svom općenitijem značenju, npr. ljudski rod, muški i ženski rod i sl. Zbog toga je riječ rodbina stekla puno opravdanje za upotrebu u književnom jeziku. To više što su riječi s takvim nastavkom dosta proširene u našem jeziku (čazbina, naseobina, postojbina, sudbina, tazbina, zaduž-

bina i druge). Ipak i rod se može upotrebljavati s obzirom na tradiciju i zastupljenost u narodnim govorima, ali u suvremenom književnom jeziku samo kao stilski i izražajna rezerva.

U slučaju sinonima svojta-svojbina ili čak svojdba (u Boki) prednost treba dati starijoj riječi svojta. Oblik svojbina je noviji i nastao je analogijom prema rodbina. Međutim, budući da svojta nema drugog značenja, svojbina se nije proširila niti za nju ima opravdanja (osim tvorbenog) za upotrebu u književnom jeziku.

Prema tome u suvremenom književnom jeziku potrebne su riječi rodbina i svojta jer se one i po značenju razlikuju. Ukoliko razlikovanje po smislu nije bitno, rodbina se može upotrijebiti i u značenju svojta. Istovremeno riječima rodbina i svojta treba dati prednost pred riječima rod i svojbina zbog jezične opravdanosti, prostorne raširenosti i govorne učestalosti.

Franjo Tanocki

BILJEŠKA NA RUBU AR

U AR s. v. *cucak* dano je značenje »pas« i napomena da osim potvrda iz rječnika Jambrešićeva (*cucek*), Voltigijeva (*cucek* i *cucak*) i Vukova (*cucak*) ima jedna potvrda iz pjesme ugarskih Hrvata: *Viruj meni da ju hoću s cucki van zignati* (Jačke 145) i jedna od jednog pisca iz Bosne (G. Martić): »*Leže blago. tvrdac pod tle uđe, a iz njeg se vadina probude. za njom hrčci. za njom cucu huču. jazvi laju, a jehine buču.*« Potvrda iz Bosne je uredniku nešto sumnjiva s obzirom na značenje, pa se, iako je navodi kod značenja *pas*, ipak ograđuje i veli: ako nije druga riječ.

Oblik *cucu* mogao bi biti od *cucak*. Stoga je urednik i stavio kod te riječi Martićev primjer. Ali smisao konteksta se buni protiv značenja »pas«. Što *pas* ima da radi s vadinama (tj. vampirima), hrčcima, jazvima (tj. jazavcima), jelinama?! To je sasvim druga životna zajednica od one u kojoj ži-